

29/3

Lincolnlegenden

MANGA ILLUSIONER om Lincoln har korsats av de senaste årens forskning och analys. Bilden av särpräglad renhet livet igenom är borta; det finns simpla och nästan gemena drag i den unge Lincolns strävan att komma fram — anonyma brev, intriger, förtal, tarvliga skämt. Av det djupsinne som ansats bakom melankolin och citaten från Shakespeare är inte mycket kvar; något skarpsinnigt och originellt tänkte Lincoln inte om livet och människorna, romaner och filosofi tycks han aldrig ha läst, och säkert skulle han ha verkat enkel även i ett samtal med Emerson. I de skildringar som vill vara och i stort sett är kyligt granskande finns det spår av en legend som varje reflekterande läsare observerar: ursäkterna inför missgrepp, prisandet av det anständiga. I detaljer är det lätt att fastslå hur envist myterna dröjer kvar. Den rättegång i vilken advokaten Lincoln vann seger genom att hänvisa till almanackans meddelande om månens position vid tiden för ett begånget brott figurerar fortfarande i biografier, skådespelen och filmerna; en nyligen gjord specialundersökning (Richard B. Morris, Fair Trial) tycks klarlägga att det här förelåg ett triviale, för processens utgång betydelselöst advokatknep. Man läser i böckerna om alla de tillfällen då presidenten Lincoln var vänlig, öm och rörd mot besökande; de gånger då han var irriterad, röt till och kastade ut folk skymtar bara i antydningar. Hans värme mot hustrun omtalas, men man skjuter undan den episoden då han pekade på sinnessjukhuset: "Försök att behärska din sorg, annars driver den dig till galenskap, och vi blir tvungna att sända dig dit."

Vad är kvar? Det har relativt litet att göra med legenden, men påpekas måste det dock: Lincoln var en utomordentligt skicklig president. När det gällde att

Det sista fotografiet av Lincoln, taget den 10 april 1865 — fem dagar före hans död.

ordna ämbetsutnämningar under hänsyn till både det taktiskt lämpliga och det på lång sikt viktiga, att finna kompromisser, att välja den rätta tiden för en aktion var Lincoln en stor politiker och en stor statsledare. Och han utvecklade i tal och debatter allt större elegans och patos. Hans formuleringar, ofta tillkomna i hast, trötthet och oro, fick småningom det magistrala koncentrerade och självklara som slår igenom för framtiden.

Lincoln på en gång gled med opinionen och tycktes leda den. Han stred inte för slaveriets avskaffande, han var inte abolitionist då han nominerades till presidentkandidat och valdes till president — i så fall skulle han ha varit politiskt omöjlig — men han trädde fram som den stora tankens talesman och förverkligare då tiden var mogen. Genom att segra, och dö i segerns ögonblick — med de sista talen handlande om fördragsamhet och försoning — gav han myten en utgångspunkt av oskattbart värde; hans bild väddar till framgången likaväl som till misslyckandet, han blir tragisk.

"Mänsklighet", det är vad som oftast säges vara Lincolns stora egenskap. Med det menas att han inte blev förstenad, att han inte växte in i presidentrollen; han hade lätt för att skratta och för att få tårar i ögonen, han sprang fram och ville stå rygg mot rygg med långa soldater för att se vem som var längst, han gick ut i nattskjortan för att dra en lustig historia för sina sekreterare, han inledde ett kabinetsmöte med att läsa upp en humoresk, han tyckte det var roligt med dvärgar. Är

det Chaplin som spelar diktator; nej, han har blivit det — det är en glimt av definitiv frigörelse, av återgång till naturen i detta skådespel. Ingen statsman verkar så privat — på språng mellan bråkiga barn, en älskande och irriterande hustru, värdiga senatorer med krav och idéer, stora perspektiv som plötsligt lyser upp i jäktet och viljan att vara till lags.

Det väsentliga — som inte skulle kunna göra sig gällande utan alla dessa förridare — är dock en helt naiv längtan till bättre ring och godhet. Det var det som Amerikas president tänkte på varje dag. Han skulle visa hänsyn och vänlighet, stärka och uppmuntra, mildra bitterhet, få människor att förstå varandra. I ett brev till en ung officer som blivit dömd till avsättning för bråk med en kamrat skrev Lincoln mitt under kriget, den 26 oktober 1863: "En fars råd till sin son 'akta dig för tvister, och om du råkar i tvist, så se till att din motståndare får det besvärligt' är bra, men det är inte det bästa rådet. Tvista inte alls. Ingen människa som vill göra vad hon kan av sig själv bör ge tid åt personliga strider. Ännu mindre kan hon ha råd att ta konsekvenserna, förgiftningen av sitt eget sinne och förlusten av självbehärskning. Ge vika i stora saker då ni inte har bättre rätt än den andre och i små saker, även då ni klart har rätt. Det är bättre att vika undan för en hund än att bli biten av honom i strid om vägen. Även om ni slår ihjäl hunden läker ni inte såret med det." I sin trivialitet speglar de orden, egendomligt lika de satsen som den store motståndaren Robert Lee skrev ned vid samma tid, Lincolns vilja att vara fördragsam, att hejda sin vrede, att ge vika intill uppgivelsens gränser.

Denna strävan är inte märkvärdig, men den är ovanlig. Det är inte många stora politiker som kan tänkas ha varit fyllda av den. Hur barnslig, hur fantastisk, hur storartad verkar den inte om vi tänker på Bismarck eller Bülow, Poincaré eller de Gaulle, Disraeli, Lloyd George eller Churchill, för att inte tala om våra egna politiska ledare. Vi ser dem fyllda av begäret att segra, för partiet eller nationen, men inte av denna privata och universella vilja till förbättring. Inte ens hos Gladstone, där en liknande moralism möter — själva ordet moralism verkar konstlat och olustigt i sammanhanget — kan vi tro på en sådan koncentration på, en sådan oskuld i det väsentliga.

Man har ibland sökt sminka

Lincoln med några streck av demoni: något outgrundligt, starka men behärskade passioner, ett tvivel som hålls tillbaka, en nihilism med spårar. Det är nog misslyckat. Han skulle — lika väl som Truman eller Eisenhower — endast vid hård psykoanalys kunna befinnas lämpad för sådana bestämningar. På synd och nåd i stor och extravagant stil tänkte han inte; våra specialister på själsskval skulle studsa inför detta barnahjärta. Subtil var han inte, om man inte med subtilitet menar en god människas oro inför risken att sara, vara överlägsen och tarvlig. På något arbete i helgongenren tänkte han aldrig, lika litet som ett snällt barn i en genom livet förlängd söndagsskola.

Naturligtvis hade han anlag för godheten. Humorn och melankolin var efter allt att döma begränsade till mått som nästan aldrig hotade en korrekt social samfärdsel; sexuellt framstår han — här gör den amerikanska puritanismen genomgående halt — som ställsam på gränsen till frigiditet; att hata hade han ringa benägenhet för, och som statschef hade han lätt att förlåta de besegrade och underordnade. Den stora konflikt som upptog hans korta år vid makten gav utrymme åt en nobel tolerans.

Man har diskuterat om Lincolnlegenden skapats av Lincoln eller av amerikansk opinion. Det är självfallet, förnuftsigt sagt, en växelverkan. Säkert är att ingen annan nation har uppställt en sådan hjälte som Lincoln; hur fjärran är han inte från de idoler som möter runt omkring i Europa? Men den roll hans legend spelar

måste vi alla vara glada åt. I detta enkla, grovhuggna, på ett gott liv inriktade finns den eld av rättfärdighet som ständigt åkallas men sällan brinner.

HERBERT TINGSTEN

I artikeln "Nytt kring Lincoln", införd den 27/3, gav Herbert Tingsten en översikt av de senaste årens Lincolnforskning.